

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA MİLLİ KİMLİK - BATI ÇATIŞMASI

Özcan BAYRAK*

Özet

Osmanlının hızlı yükselişi neticesinde oluşan aşırı güveni ve dış dünyaya olan duyarsızlığı, Avrupa'daki ilmi değişimin yarattığı sürecin geç fark edilmesine neden olur. Bu sürecin fark edilmesi, Osmanlı aydınını arayışa yöneltir. Bu arayışlar, birçok alanda ıslahatların yapılmasını zaruri gören fikirlerin oluşmasına zemin hazırlar. Görmezlikten gelinen Avrupa, teknolojik ve ilmi açıdan oldukça ilerlemiştir. Osmanlıdaki modernleşme, bu değişimin fark edilmesiyle başlar. Modernleşmeyle görülen yeni yaşam tarzının eski yaşamda kendine yer araması, eski-yeni çatışmasını oluşturur. Çatışma, geleneksel değerler ile yeni yaşamın bakış açısı ve yaşam tarzı arasında yaşanır. Çatışma fikir hareketlerinin etkisiyle, Türklük kavramını belirginleştirir. Bu süreç, milli kimlik-batı çatışmasına yol açar. Bu düşünceler ışığında yapılan bu çalışma, milli kimlik-batı çatışmasının II. Meşrutiyet dönemi romanlarına yansımalarını tespiti yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, roman, milli kimlik, batı çatışması.

NATIONAL IDENTITY IN TURKISH NOVEL OF SECOND CONSTITUTIONALIST PERIOD – WEST CONFLICT

Abstract

Apathy to the outer world and excessive confidence as a result of Ottoman's rapid rise caused to late noticing of period created by the scientific change in Europe. It was the noticing of mentioned period that led the Ottoman's highbrows to search. This searches established a ground for forming of the ideas which was alleging the necessity of the reforms in many fields. Ignored Europe developed so much in the terms of technology and science. The modernization in Ottomans started with the noticing of that change. The new life style experienced with the modernization looked for place in the old life style and that formed the conflict of the old- the new. The conflict was between the traditional values and the perspective and life style of the new life. The conflict made the concept of Turkishness clear by the effect of sense moves. That period caused a conflict of national identity –west. This work made with light of these concepts intends to determine the reflections of the conflict of national identity-west to second constitutionalist period's novels.

Key Words : Second constitutionalist period, novel, national identity, conflict of west.

* Yrd. Doç. Dr., Adiyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ADİYAMAN, obayrak@posta.adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin büyüklük ve yenilmezlik psikolojisi, Avrupa'daki modernleşme sürecinin geç fark edilmesine neden olur. 1699 Karlofça ile yaşanan ilk sarsıntı ve 1718 Pasarofça Antlaşması, Osmanlı devlet yöneticilerinin gerçeklerle yüzleşmesini sağlar. Bu süreçle başlayan batıya yöneliş, modernleşmenin başlangıcını oluşturur. Modernleşme sürecinin en büyük amacı, batıya kaptırılan üstünlüğün yeniden elde edilmesidir. Gerilemeyi durdurup, batı medeniyetinin ulaştığı noktaya ulaşmak için yapılacak olan çalışmalarda, Osmanlı aydınında birliktelik görülmez. Aydınların bir bölümü değişimin kaçınılmaz olduğunu belirterek, değişime kaynak olarak Avrupa'nın örnek alınması gerektiğini vurgular. Muhafazakâr aydınlar, değişimin eskiye dönülerek yapılması gerektiğini savunur. Aydınlar, değişimin şart olduğunu kabul etmelerine rağmen; doğu-batı, eski-yeni noktasında uzlaşamaz. "Aralarında ciddi bir inatlaşma söz konusuydu. Aslında Avrupa'yı taklit etmek isteyen yenilikçilerle, maziyi taklit etmek isteyen muhafazakârlar arasında önemli bir fark yoktu. Her ikisi de taklitçiydi." (Kodaman, 2005: 154) Fikirde birliktelik sergileyemeyen aydınlar, başarısız olur.

Osmanlı'nın siyasi ve sosyal yapısında görülen kötü gidişata dur demek isteyen ve Avrupa'yı örnek alan kesim, batı medeniyetinin üstünlüğünü savunmaktaydı. Bunlara göre "Doğunun düşüncesi sistemsizdir: Orada kavramlardan kurulan bina, birbirini doğuran fikirler zinciri değildir. Birçok lüzumsuz taşları, yanlış kurulmuş kemerleri vardır. Bazen bir yapı küçük bir taş üzerinde durur. Unsurların tutarlığı ve bağlantısı düşünülmezsizin her taraf lüzumsuz ayrıntılara boğulmuştur. Batının düşüncesi sistemlidir: Orada kavramlar yapısı gerçeklik temeline dayanır. Her yükselen sütun kuvvetini zeminden alır. Orada fikirler birbirine zincirler halinde bağlanmış ve hepsi birden en son sonuçlarına kadar götürülmüştür." (Ülken, 1998: 144) Bu düşünce anlayışı, batı medeniyetinin üstünlüğü görüşünü belirginleştirir. Ancak, bu düşüncenin belli bir sisteminin olmaması, batılılaşma sürecinde sorunlar yaşanmasına neden olur.

Batılılaşma, fertte başlayıp topluma yansıyan bir değişim sürecidir. Değişim döneminde, modernleşmenin Avrupalılaşma olarak algılanması, sorunun başlangıcını oluşturur. Bireyin yanıldığı bu nokta, toplumu batılılaşmanın yanlış algılanmasına sürükler. Batılılaşmanın yanlış algılanması, geleneksel yapıda görülen birçok konunun, batıdaki örneklerle mukayesesini belirginleştirir. Düşüncede belirginleşen bu durum, dönemin romanlarına da yansır. Birçok alanda yapılan bu mukayese, milli kimlik-batı çatışmasının yaşanmasına neden olur.

Milli kimlik-batı çatışmasının yaşanmasında, doğu ve batı kültürünün olaylara bakışı ve olayları değerlendirışı, önemli bir etkidir. Batı, gerçeklere açık ve maddi unsurlarla ön plana çıkarken; doğu gerçeklere kapalı ve manevi unsurlarla belirginleşir. Bu noktadan bakıldığında batı kültürü maddeyi, doğu kültürü manayı temsil etmektedir. Bu zıtlık, iki medeniyet arasında birçok konuda karşılaştırmaların yapılmasına; bu da milli kimlik-batı çatışmasına zemin hazırlar. Modernliğe geçişte kaçınılmaz olan değişim, geleneksel düşünce yapısını benimseyen insanı rahatsız eder. Değişimle şekillenen yaşam, kuşaklar arası bir çatışmaya neden olur. Çünkü değişimi kabullenmek, yabancılaşmayı kabullenmektir. Yabancılaşmak, kendi kültürüne ve kültürün tüm değerlerine uzaklaşmak, yani yozlaşmak demektir.

Batılılaşma sürecinde milli kimlik-batı çatışmasına neden olan en önemli unsur yabancılardır. Yabancılar, azınlıkları kullanarak Osmanlıyı yıkım sürecine doğru sürükler. Tanzimat ve sonrasında yayınlanan İslahat Fermanı'nın başlattığı değişim süreci ve sonuçları, azınlıkların tutum ve davranışları, yabancıların zararlı politikaları yıkımı hızlandıran etkenlerdir. Bu süreç, Türklerde milli değerlerin ön plana çıkmasına vesile olur. Milli kültür, milli şuur, milli ekonomi... gibi kavramların belirginleşmesini sağlar.

Cumhuriyet sonrası görülen birçok köklü değişimde, 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet ve sonrasındaki değişim sürecinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. II. Meşrutiyet'le başlayan özgür ortamda aydınlar, toplumu kendi düşünce yapılarına göre şekillendirmek ister. Halktaki beklentilerin dikkate alınmadığı bu süreç, yapay bir batılılaşmanın yaşanmasına neden olur.

Modernleşme sürecini geç yaşayan toplumların en önemli sorunu, bu değişimin geleneksel yapıda edindiği yer ve kabulleniş sürecidir. Değişim tüm şartlarıyla bir bütündür. Bütünlük gerçekleştirilemezse değişim süreci sağlam bir duruş sergileyemez. Değişim sağlıklı ve dengeli ilerlemediği için davranış, düşünce ve değerlere bakış gibi önemli konularda, milli kimlik-batı çatışması yaşanır.

Batılılaşmayla görülen yeni yaşam tarzları ve bu yaşam tarzıyla ortaya çıkan yeni tipler dönemin birçok romanında yer alır. Batılılaşmanın yanlış algılanmasıyla oluşan milli kimlik-batı çatışması Mev'ut Hüküm, Raik'in Annesi, Yeni Turan, Seviyye Talip, Cadı, Şipsevdi, Hayattan Sayfalar, Bir Sürgün, Kiralık Konak, Çete, İstanbul'un Bir Yüzü, Genç Kız Kalbi, Sözde Kızlar, Aydemir, Salon Köşelerinde, Sisli Geceler romanlarında yer almaktadır.

SOSYAL YAŞAMDA ÇATIŞMA

Batılılaşmayla şekillenen yeni yaşam tarzları ve ortaya çıkan yeni tipler, milli kimlik-batı çatışmasına neden olan en önemli etkenlerden biridir. Halide Edip, "Raik'in Annesi"nde milli kimlik ve batı kıyasını evlenilecek kadının özelliklerinden hareketle, anlatıcı konumunda bulunan Siret'in şahsında belirginleştirir. Siret, geleneksel evliliğin olumsuzluklarına dikkat çeker ve evleneceği kadının özelliklerini verir. Necibe'nin evlilik öncesi yapmış olduğu hazırlıklara, Fransızca öğrenmesine, evlilik için giriştiği tahsile ve özellikle "kiki koko" (Adivar, 1973a: 133) şarkılarına ne kadar acıdığını belirten Siret, "kocasını "bonjur" diye karşılayan, Beyoğlu'nda Fransızca pazarlık eden, çocuğuna anneden önce "mama" dedirten kadınlardan Allah bizim gibi kendi halinde yaşayan gençleri korusun."(Adivar, 1973a: 133) şeklinde dua eder. Batılılaşma süreciyle kadının sosyal rolünde yaşanan bu değişim, geleneksel yapıda görülen kadın kimliğinin özellikleri karşısında verilerek belirginleştirilir. Siret, çatışmayı belirginleştirmek için, evleneceği bayanda aradığı özellikleri şu şekilde verir:

"Dil, isterse bilsin, hatta iki, üç; fakat hiçbir zaman Beyoğlu'nda Fransızca pazarlık etmesin. Fransız kadınlarını taklit edeceğim diye sahte gülüşler, garip el oğuşturmalar, baş sallamalar, sıçrayarak, hoplayarak yürümeler yapmasın. Her lüzumsuz şeye Fransızca hayret etmesin. Babasını görünce "oh! mon per", bir şeyden korkunca "oh! mon diyö" demesin, tanrıya inansın, arasına camiye gitsin. Bizim yüksek, kül renkli, loş kubbelerde inleyerek sesi yansıtan yakarışların, göz kamaştırıcı bir düzenle, o kubbe altında yere sürünen alınların çıkardığı sesin şiir ve ululuğunu ruhça duyabilecek, bu ulu ibadetin iç korkusu ile ruhu titreyen bir kadın, sonra bütün bu duygularını çocuklarına aşılacak bir kadın olsun." (Adivar, 1973a: 139)

Hüseyin Rahmi, “Cadı”da Naşit Efendi’nin eğitim kurumlarına ve batılılaşmaya eleştirel yaklaşımını vererek çatışmayı belirginleştirir. Naşit Efendi, Robert Koleji’i yöneticilerinin bir okul alanı ele geçirdikten sonra sürekli okulun alanını genişlettiklerini belirterek, bunun barışçı yolla istila etmek olduğunu savunur. Bizim eğitimcilerimizin sadece isim değiştirmekle uğraştıklarını söyler. Eğitim alanında yabancılara tanınan imkânların bize verilmediğinden şikâyet eder. Robert Koleji yerinde bir Türk okulu olsaydı, bu kadar olanağın tanınmayacağını ve resmi daireler tarafından sürekli problemler çıkarılacağını belirtilir. Buradan hareketle insanımızda ve kurumlarımızda, batıya karşı anlamını bile bilmediğimiz bir ilginin olduğunu, bu ilginin bize zarar verdiğini vurgular. Tarih boyunca yabancıların zihniyetinde değişiklik olmadığına dikkat çeker. Amaç barışçı yolla istila edip bu milleti yok etmektir. Naşit Efendi’nin bu düşüncesi milli kimlik ve batı çatışmasının göstergesidir.

“Bu memlekette üstün ve başarılı yaşamak için Türk’ten başka bir şey olmak gerekiyor. Yurdumuzda Alman, İngiliz, Fransız, Rus üstünlüğü, her şeye söz geçirmesi her gün bizi biraz daha kaplayarak boğuyor. Her birimiz, pek nedenini bilmeyerek bu yabancı uluslardan birinin tarafını tutar, bilgisizce övücüsü olur, dediklerinin yerine gelmesine istekli bulunuruz. Onların ise, pek su götüren iyilikseverlikleri, amaçları, elde etmek istedikleri hemen birbirinin aynıdır.” (Gürpınar, 1967: 78)

“Şıpsevdi”nin giriş bölümünde yer alan, 6 Ocak 1908 tarihli “Cemiyet Hayatımız ve Alafranga” başlıklı yazıda Hüseyin Rahmi Gürpınar, batılılaşma sürecini ve bu süreçte görülen üç çeşit alafrangalığı değerlendirir. Yazar, alafrangalığın doğru anlaşılmasına ve bizi yükseltecek değerlerin doğru tespit edilmesine dikkat çeker. Alafrangalığın doğru anlaşılıp, uygulandığında Türklüğümüze ve Osmanlılığımıza şan ve şeref katacak, bizi yükseltecek bir unsur olarak görür.

“Alafrangalığa uymaktaki züppelikle gerçeğe ve ilericaliğe inanmayı birbirinden ayırmak gerekir. Türklüğümüze ve Osmanlılığımıza şeref ve yükseliş sebebi olacak şeyleri hangi kalem küçümser ve alaya alır ki buna ben cesaret edeyim?” (Gürpınar, 1990: 11)

Eserde, Meftun ile kardeşi Raci arasında çatışma görülür. Meftun, Avrupa’da kaldığı dönemde gelenekten uzaklaşan ve batılılaşmayla değişen insanımızı temsil eder. Raci ise geleneksel değerlere bağlı olarak büyümüş ve terbiye almış insanımızı simgeler. İki kardeşin, farklı iki kaynaktan beslenişi, çatışma ortamını yaratır. Özellikle giyim, eğitim, moda gibi birçok konuda bu iki karakterin farklı bakış açıları ve olayları farklı değerlendirmeleri esere serpiştirilerek çatışma belirginleştirilir.

Mehmet Rauf, “Genç Kız Kalbi”nde Pervin’in yaşadığı aşktan hareketle, değişen yaşam ile geleneksel yaşamın çatışmasını belirginleştirir. Pervin, geleneksel yapıdan gelen eğitim ile batılılaşma sürecinin getirdiği yaşam arasında çelişki yaşar. “Kendisini geleneksel değerlerle yönetmeye alışagelmış insanlar birden bundan yoksun bırakılıp kendi varoluş sorumluluğu ile yüzleşmek zorunda kalırsa “kimlik bunalımı” denilen olgunun yaşanması kaçınılmaz olur.” (Geçtan, 1999: 22) Pervin, doğru insanı bulmak için, batılılaşmanın getirdiği hayat tarzını yaşamak zorunda olduğunu düşünür. Bu yaşamın gelenekten gelen değerlerle sorguladığında yanlış olduğu kanaatine varır. Bu düşünce Pervin’e kimlik bunalımı yaşatmakla birlikte, milli kimlik-batı çatışmasını öne çıkarır.

“Oh, ne yapmalı? Öyle ise aldanmamak için ne yapmalı? Anamız, babamız bizi manasız göreneklere, saçma usullere lakayidane bir tevekkülle kurban ve feda ediyorlar. Kendimiz ne kadar dikkatli, ne kadar ince görüşlü olursak olalım, memleketin bu hayatı içinde mutlak böyle aldanmaya mahkûm olursak, demek ki bizim için çare-i halas yok. Mutlak kurban ve helak olacağız.... İşte buna hiç tahammül edemem! Şüpheli bir saadet peşinde böyle kirlenmeye asla tahammülüm yoktur.” (Rauf, 2006: 86)

Peyami Safa, “Sözde Kızlar”da Fahir ile Nadir arasında geçen konuşmada, milli kimlik-batı çatışmasını belirginleştirir. Fahir batılılaşmayla değişen hayatı, çirkef dolu bir kuyuya benzetir. Bu değişim karşısında toplumun sessiz kalışının, her gün içimizi kemiren bir hastalık gibi bize zarar verdiğini vurgular. “Tepemizin ucunda bir neslin ahlâki çöküntüsünü görüyoruz, sesimizi çıkaramıyoruz, elimizden bir şey gelmiyor.” (Safa, 1989: 124) Batılılaşmanın yanlış algılanmasıyla değişen bu yaşam, toplumdaki insanlar arasında bir çatışma oluşturur ve toplumsal normları harekete geçirerek milli kimliği koruma kaygısını belirginleştirir. Ancak bu kaygıya rağmen bu kötü sürecin devam ettiği görülür.

Yine aynı eserde; Behiç ile Mebrure arasındaki düşünsel farklılık milli kimliğin oluşum süreciyle birlikte ele alınır. Bu fikirlere gönül verenlerin, batı medeniyetinden gelen insanlardan daha fazla ilgi gördüklerini belirtir.

“İstanbul’un hangi köşesinde kaynadığını bilmediği bir takım diğer fikirler, başta milliyetperverlik, mefkûre, turancılık, halkçılık vesaire cereyanları âdetâ moda oldu. Hele Mütarekeden sonra, Anadolu’dan gelenler, Paris’ten, Berlin’den, Viyana’dan, Ekslebent’ten, Nis’ten, Venedik’ten gelenlerin itibarından fazlasını kazandılar. Gerçi, Şişli muhitinde, bazı dalkavuk milliyetperverler müstesna tutulursa, bu cereyanı sevenlerin sayısı azdı; gerçi, frenk zevki alanlar, yine kıymet verdikleri âdetleri ve yaşamak tarzını değiştirmiyorlardı, fakat Behiç pek iyi keşfediyordu ki, kuvvet ve itibar ötededir, bu cereyan nihayet umumileşecektir.” (Safa, 1989: 130)

Mebrure’nin, geleneksel yaşamdan uzaklaşan ve batılılaşmanın yanlış yönünü seçen, batılılaşmayı taklit ve özentî düzleminde algılayan insanlara söylemek istediklerinde de kendi benliğini inkâr edenleri suçlayan bir tavır görülür. “Siz benden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden değilsiniz, bu memlekette, izini belli etmeyen kör yılanlar gibi sokulmuşsunuz, siz bizden değilsiniz, siz hiçbir milletten değilsiniz, şu içinizdeki masum kızı, Güzide’yi siz bitirdiniz.” (Safa, 1989: 205)

Refik Halid “İstanbul’un Bir Yüzü”nde, değişen ve batının görüntü seviyesindeki taklitçiliğini üstlenen tiplerin özelliklerini ve yaşamlarını verir. Bu yanlışlıklar neticesinde içerisine düşülen durum, anlatıcı tarafından geçmişe duyulan özlem diyalektiği içerisinde sunulur. Bu özlem, batılılaşmanın yanlış tarafını seçerek yok olan, duyarlı insanımızı İstanbul şahsında aramaktır.

“Gurbette, yabancı diyarlarda kalmış gibiyim; yerime, evime, menbaıma (kaynağıma) dönmek arzusunun bir açlık gibi içimi bayılttığını duyuyorum. Aynı İstanbul’un içinde İstanbul’u arayarak ve artık bulamayacağımı pek iyi anlayarak hıçkırâ hıçkırâ ağlamak istiyorum.

Ben İstanbul'un eski İstanbul'un, o şahsiyetli ve güzel İstanbul'un içyüzünü afacancasına tanıyan bir evlâdiydim; onu ben ne iyi anlardım... Sanki o da bana ayrıca, herkese yaptığından fazla yüreğini açardı.

İşte ben, bu pek iyi tanıdığım ve pek çok sevdiğim vücudu kaybettim. Ona yanıyorum, onun hasretini çekiyorum." (Karay, 1999: 184)

Yakup Kadri'nin "Bir Sürgün" romanında, Dr. Hikmet İzmir'deki sıkıcı hayattan kurtulma fırsatı olarak gördüğü rıhtımdaki yabancı gemiyle, kaçmak ister. Dr. Hikmet'in şahsında Tanzimat sonrası Türk aydınının yaşadığı doğu-batı çatışmasını görürüz. Dr. Hikmet bu çatışmayı, gemiye binme arzusu ile binmesine engel olan unsurların çatışması olarak yaşar. "Doktor Hikmet bu istipdat memleketinde bir sürgün olmasa, daha doğrusu dünyaya sadece bir Türk olarak gelmemiş bulunsa, elli adımda şu rıhtımın kenarına varır, bir sandala atlar ve beş on dakika içinde kendini o vapurda, o insanların arasında bulurdu. Fakat heyhat!" (Karaosmanoğlu, 1980: 22) Bu düşünce belli bir bilinç düzeyine erişememiş, batılılaşma sürecini tam kavrayamamış ve batılılaşmayı yanlış algılayan aydınımızın, öğrenilen batı ile gelenekten gelen doğu kültürü arasında kalışıdır. Bu çatışma, milli kimlik-batı çatışmasını oluşturur.

Halide Edip'in "Seviyye Talip" romanında, Fahir'in İngiltere'de yaşadığı dönemde milli kimlik-batı çatışması yaşadığını görmekteyiz. Modernleşme sürecinde, eğitim için Avrupa'ya giden öğrencilerin bir kısmı Avrupa'nın zevk ve eğlence hayatına yönelir. Avrupa'ya asıl gidiş amacının bilincinde olan kesim, bu hayata bulaşmadan, memleketi için gerekli bilimsel çalışmaları yapar. Bu iki yaşamı yakından tanıma fırsatı bulan Fahir, çatışma yaşamasına rağmen asıl amacından uzaklaşmaz ve milli kimliği doğrultusunda hareket eder.

"İngiltere'de elden geldiğince kadından uzak yaşadım. Oranın toplum hayatını ve kadınlarını gördükçe milli bir eksiklik gönlümü tırmaladı. Onun için memleketimize yarayabilecek başka bir görüşle İngiltere'yi gözden geçiriyordum." (Adivar, 1973c: 12)

Romanda milli kimlik-batı çatışması, kılık kıyafet hususunda görülür. Macide bu çatışmayı yaşayan kişidir. Fahir'in, aldığı eğitimden ve gördüklerinden hareketle, eşini yeni yaşam tarzında şekillendirme arzusu, çatışmayı belirginleştirir. Fahir, Avrupa'da kaldığı sürede doğu zihniyetini korumaya çalışmasına rağmen, geri döndükten sonra Avrupalı bir yaşam tarzını eşinde uygulamak ister. Bu nedenle Fahir, batıyı; Feride, doğuyu temsil eder. "Fahir! Ben Türk kıziyım. Senin gibi İngiltere'de bulunmadım. Frenk karıları gibi öyle açık saçık yabancı erkeklerin yanına çıkamam." (Adivar, 1973c: 21) Feride'nin bu söylemi, milli duygularından ve geleneksel yaşamın sosyal normlarından hareketle, Fahir'in aşılamaaya çalıştığı yeni yaşam tarzına tepkidir.

Macide, doğu ile batı arasında, yani eski ile yeni arasında kalan ve bu çatışma ortamında ne yapacağını şaşırان kadınımızı temsil eder. Macide, Fahir'in yenilik arzusu ile annesinin eski düzeni arasında çatışma yaşar. Bu çatışma, doğu ile batı arasında sürekli kararsızlıklar geçiren insanımızın yaşamına en güzel örneği teşkil eder.

"Avrupa'dan gelen kocam başka çıktı. Sen her şeyi başka görüyor, başka anlıyorsun. Yetişmemizin akış yolları değişmiş. Ben sana uymak istesem annem güceniyor; anneme uysam sen beni sevmeyeceksin." (Adivar, 1973c: 40) Macide'nin bu sıkıntılı durumda yaşadığı çatışma, eski-yeni noktasından hareketle, milli kimlik-batı çatışmasını belirginleştirir. "Kimlik bir bilinç sorunu, daha doğrusu kişinin kendi hakkında bilinçsizce oluşan

algılayışının bilince çıkmasıdır. Bu hem bireysel hem de toplumsal düzeyde geçerlidir.” (Assmann, 2001: 130) Fahir, eşinin bu halinden hareketle, toplumun yaşadığı hayatı yorumlar. Bu çatışma ortamında millî kimliğimizi kaybetmeden, batılılaşmanın ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini belirtir. Anne ve babasını takip ettiği takdirde hiçbir çocuğun ilerleme sağlayamayacağını vurgular.

Eski”yi saygılı bir biçimde gömmeye çalışırken, “yeni”nin bütün erdemliklerini fakat taklitten uzak, önemini göstermeli. En önce, pek esef edilecek örneklerini gördüğümüz taklitlerle yeniliğin ilgisi olmadığını anlatmalı, yeniliğini kabul edecek bir kadın, bir Fransız veya İngiliz kadınının kopyası, erkekler de Paris erkeklerinin modeli olacak değil; biz maymun gibi bir başka uluslara benzeyecek değiliz. Biz olgunlaşmış, insancıl görünüşleri hayatına uygulamış, Batının ilerleyişini kabul etmiş uygun ve bütün anlamıyla ırkının eğilimlerine bağlı yeni Türkler olacağız.” (Adivar, 1973c: 41)

Fahir, batılılaşma rotasını doğru belirlemesine rağmen sürekli çatışma yaşar. Batılılaşmayı doğu zihniyetiyle algılamaya çalışması, çatışmanın sürekliliğine neden olur. Fahir, Avrupa’ya ait unsurları toplumumuza aktararak, yenilik sürecine katkıda bulunmak ister. Fakat bu süreçte kendisinin de hatalar yapması ve eşinin sade yaşamını değiştirmesi; modernleşmeyi oluşturmaya çalışan yenilikçilerin başarısız olduklarını kabullenmesiyle neticelenir. “Kendi özünü arayan çağdaş insan “kendine karşı doğru ol” ilkesi ile sabitleşir.” (From, 1994: 98) Fahir, kendi ve kendi gibi düşünen yenilikçilerin, yaptıkları değişimi bir cinayete eşdeğer olarak görür ve “kendine karşı doğru ol” ilkesini kabullenerek, doğrulara yönelir.

“Ben de şu düşen vatanla beraber sonsuzluğa yuvarlanacağımı hissediyordum. Ben ne kadar günahkâr, kirli, vahşi bir canavarım. Yurdun bütün damarları kanlarını akıtır, yüreğinden ateşler püskürürken, ben de ateşler, sıtmalar, acılar içinde yanıyorum. O kadar kaçtığım uzaklaşmaya çabaladığım cinayetin karanlık uçurumuna, sonunda ayağımla gittim, yuvarlandım.” (Adivar, 1973c: 126) Batının kirli döngüsüyle, düşüşü yaşayan ve bunun geleneksel yapıya zarar verdiğini gören Fahir, bu günahkârlığın ezici duygularını yurt sevgisiyle bastırır. Fahir, günahlarına bedel olarak, kirlettiği vatan uğrunda ve kirlettiği insanlar için cepheye gider.

Batılılaşma sürecinde şahısların düşüşü, vatanın düşüşüdür. Fahir, temiz ve kirlenmemiş millî kimlik ile yenilikçilerin kendi elleriyle hazırladıkları, kirli ve günahkâr batı dünyasının çatışmasını yaşayarak millî kimlik-batı çatışmasını belirginleştirir.

DÜŞÜNSEL ANLAMDA ÇATIŞMA

Osmanlının yaşadığı sıkıntılı durum, fikir hareketlerinde aktif bir yapının oluşmasına zemin hazırlar. Bu fikirler ışığında şekillenen “Yeni Turan” romanında, dönemin siyasi sürecinde öne çıkan partiler, Turan’ı ve Osmanlı’yı koruma amacındadır. Bu süreçte “Turan yahut Osmanlı” (Adivar, 1973b: 27) kalacaktır. Siyasi ortamda korkulan husus, bu iki düşüncenin birbirini yok etmesi ve ortada bir fikrin kalmamasıdır. Eserde Kaya Hanım’ın, Turan’ı arayışı görülmektedir. Turan, Türkçülüğün uzak ülkesidir. Turan, Türkleri dil, kültür ve edebiyat gibi birçok alanda bir araya getirilmesiyle kurulacak ülkenin adıdır. Bu arayış millî kimlik-batı çatışmasının şekillendirdiği düşüncenin bir sonucudur.

“Ey Yeni Turan, sevgili ülke, söyle, sana yol nerede?” (Adivar, 1973b: 27)

Milli kimliğin oluşumunda, geçmişten gelen yanlışlar verilerek bu süreç değerlendirilir. Memlekette yedi sekiz ırkın yaşaması ve bir o kadar dilin konuşulması, ne adem-i merkezîyet ne de milliyetperverlik hislerinin etkili olmadığını gösterir. Bu çokbaşlılığa Osmanlıların ilgisizlik ve bilgisizliğinin neden olduğu düşünülür. “Türk okulları açılmış Türkçe öğretimi yapılmış olsa idi, bir Arnavut milliyetçi akımı karşısında bulunmazdık. Gene Müslüman olmayan kardeşlerimiz için de birkaç yüzyıl önce Türkçe öğretimi zorunlu olaydı, birkaç yüzyıl öncesi, “merkezîyet” denilen politika, ideali izleyen bir hükümet ve ulusun yapacağı her şeyi yapmış olmamız gerekirdi.” (Adıvar, 1973b: 84) Bu önlemleri alan milletlerde bile, milliyetçilik akımının baş gösterdiği belirtilir. Bu fikir akımının bizde de uyanmasına şaşırılmamalıdır. Çünkü sürekli ezilen Türk unsurunun değişim yaşadığı ve Türklerin haksızlıklara artık boyun eğmeyeceği vurgulanır.

“Biz Yeni Turan Türkleri ve Yeni Turan politikasını yürüten Türk olmayan Müslüman ve Hristiyan bütün yeni milletler bu eski ve yeni yılların doğurduğu bir olay karşısında bulunuyoruz. Artık ulusunu severlik akımlarıyla birbirinin boğazına atılmış bir halde bulunuyoruz. Bu genel boğazlaşma arasında da bir şey kaybolmuyor, bir şey örneği görülmemiş surette ezilmiyor: Türkler! Bir Türk sıfatıyla haykırım ki : “Varsın Türk unsuru zarar görsün, varsın Türk unsuru bitsin” diyen her kişiye, kuvvete ve harekete karşı Türkler artık boyun eğmeyecektir.” (Adıvar, 1973b: 85)

Halide Nusret “Sisli Geceler”de, milli kimlik-batı çatışmasını değişen fikirlerle belirginleştirir. Batılılaşma süreci içerisinde özellikle II. Meşrutiyet sonrası batıya yönelik eski heyecanını kaybeder. Bu dönemde, özellikle milli kimlik arayışında Anadolu’ya yönelme görülür. Fikret ve Zehra bu arayış içerisinde olan bireylerdir. Bu çift, evlilik sonrası Anadolu’ya giderek insanlara yardım etme kararı alır. Çevredeki insanlar bu düşünceyi devrin bir modası olarak değerlendirir. Toplumun moda diye baktığı bu olay, Zehra ve Fikret için esaretten kurtulmak, hür olmak demektir. Onlar, İstanbul’u değişen ve yozlaşan yaşamı ile esaretin sembolü olarak görür. Oysa Anadolu her yönüyle hür, özgür olmak demektir. Hemfikir oldukları bu konuda temel nokta, kenara itilmiş Anadolu insanına yardım etmek ve İstanbul’un boğucu yaşamından kurtulmaktır.

Avrupa nasıl İstanbul’a batı ise; İstanbul’da Anadolu’ya göre batıdır. İstanbul, Anadolu’dan ve buradaki yoksulluktan, milli kimliği arayış sürecinden uzak kalmış ve yozlaşmıştır. Fikret ve Zehra, İstanbul’un bu vurdumduymazlığından sıkılmış ve içlerindeki milli kimlik kıvılcımlarıyla Anadolu’ya yönelmiştir. “Kahramanlığın gerçek doğası, oturup ejderhaların varlığından yakınıp birilerinin bu konuda bir şeyler yapması gerektiğini söylememizi değil, o ejderhayla karşılaşmamızı gerektirir.” (Pearson, 2003: 32) Zehra ve Fikret, kahramanlığın gerçek doğasını, Anadolu hayatını yaşayınca tam anlamıyla kavrayabilmiştir.

Hüseyin Rahmi “Hayattan Sayfalar”da, insanımızın hayata bakışından hareketle, milli kimlik-batı çatışmasını belirginleştirir. Anlatıcının bakışıyla verilen bu hayat tarzı, “Bugün buldum, bugün yerim; yarın olsun, Allah kerim” (Gürpınar, 2005: 213) mantığına dayanmaktadır. Kanaatkârlığı öne çıkarması noktasında faydalı olan bu bakış, bireyi hayat içerisinde tembelleştirmektedir. Anlatıcı, yabancıların milletimizde görmek istediği bu yaşam tarzını kırmak için, insanımızın tembelliğini ve yaşamdaki konumunu bir devenin değerlendirişiyle şu şekilde verir:

“Türk... Hâlâ yüklerinle beraber fikirlerini de benim sırtımda taşıtmakta devam mı edeceksin? Artık elveda... Buraları dolduran lokomotif ısıkları, otomobil boruları başımı döndürüyor. Artık bu âlem kuvvet, hız, sanat, şeytanlık, hile, dalavere dünyası oldu. İşlemezlere, uyuşuklara eklemek kalmadı. Yıldırım gibi yerde koşanların, kuş gibi gökte uçanların arasında senin, benim üşengenliğimizle yaşanmaz; çiğnenir, eziliriz. Sanat ve hızca kendilerine uymayan her şeyi tepeliyorlar.” (Gürpınar, 2005: 214)

Devenin bakışıyla yapılan değerlendirmede, “Türk, seninle biz ne iyi geçiniyorduk. Sen bizim yavaşlığımızdan memnundun. Biz senin üşengenliğinden bahtiyardık.” (Gürpınar, 2005: 214) düşüncesinin değiştiği vurgulanır. Deve, batılılaşmayla kendilerine ihtiyacın kalmayacağını, hiçbir işte kullanılmayacaklarını, sadece hayvanat bahçelerinde örnek olsun diye birkaç devenin yaşamasına izin verileceğini belirtir. Kendilerini bekleyen bu hazin sonun örnek alınması gerektiğini, aksi takdirde Türk milletinin de bu sonla karşılaşacağını vurgular.

“Türk, benden ibret al... Allah beni deve yaratmış, seni insan... Hızda, sanatta, fende, ilimde onlara benzemen için nen eksik.

Ortalıkta baş döndürücü bir terakki uğraşması var. Medeniyet kendine yaramayanların hayat gıdalarını vermeyecek, ırkın sönmeye mahkûm kalacak. Seni de bu saltan, bu iskemen, bu nargilenle müzeye taşıyacaklar. Başlangıcı zaferler içinde, fakat sonu acıklı tarihini okuyacak yeni kuşak evlatları, çıkardıkları düşüncelerini yüzünle karşılaştırmak için seni seyretmeye gelecekler. Biçare Türk, bir asır sonra ne beni burada taşıma işinde, ne de seni bu halde görecekler.” (Gürpınar, 2005: 214)

Müfide Ferit’in “Aydemir” romanında başkahraman Demir, insanımızın kendi memleketinde efendi gibi yaşadığını, fakat bu yaşayış içerisinde sefalet, yokluk ve birçok sıkıntının olduğunu belirtir. Bu sıkıntıların ve sefaletin kendi içimizde olduğunu, başkalarının bize müdahale etmediğini ve rahatça yaşadığımızı vurgulayarak, bu rahatlığı yaşayamayan Şarklı insanımızı öne çıkarmaya çalışır. “Şark Türkleri, Şimal Türkleri, onlar orada koruyucu bir hükümet elinde değil, yok edici bir düşman ayağı altında eziliyorlar ve onları ezen düşman akıllı, medeni... onları mantıkla, hespla ve bir gaye ile eziyor.” (Tek, 2002: 15) Demir, ezilen insanımızı anlatırken; bu uygulamaların yaşandığı Rusya’yı örnek olarak verir.

“Rusya’da aldığı şeklin şiddet ve kuvveti başka hiçbir memlekette görülmemiştir. Türklük içerisine yerleştirilen Rus muhacirleri bugün yüz binlerle, milyonlarla sayılacak dereceye varmıştır. Bu, Türklüğü boğan bir Rus tufanıdır. Bundan başka dinî, millî, medenî bütün vasıtalarla da Türklerin Ruslaştırılmasına çalışılıyor. Mektepler Ruslaştırılıyor. Mescitler Ruslaştırılıyor ve netice olarak dimağlar Ruslaştırılıyor.” (Tek, 2002: 16)

Demir, milletimizin Ruslardan gördüğü eziyete dikkat çekerek, II. Meşrutiyet sonrası millî kimlik arayışının diğer bir boyutunu yansıtır. “İnsan hiçbir durumda çevresinde olup biten şeyler hakkında şöyle ya da böyle, doğru ya da yanlış bir fikir edinme konusunda kendisini sınırlamak zorunda olan basit bir seyircinin pasif rolüne indirgenemez. Aksine insan, içinde yaşadığı dünyanın değişimleri içinde aktif olarak devreye giren temel faktörlerden biridir.” (Guenon, 1990: 145) Demir, eziyetlere karşı insanımızı bilinçlendirme rolünü üstlenir.

Toplumun değişim sürecinde aktif bir birey olan Demir'in toplumu bilinçlendirdiği konulardan biri Türk kimliğinin yok edilmesi, diğeri ise Türklerin insanı vasıflarla örtüşmeyen eziyetlere ve hakaretlere maruz bırakılmasıdır.

“Milletin Ruslardan gördüğü eza, hakaret de pek müthüştür... Meselâ Rusya'da ekseriya şu levhaya tesadüf edersiniz: 'Buraya domuz, köpek, Tatar ve Yahudi'nin girmesi memnudur.' Vapurlarda, trenlerde onlara, mahkûmlara edilmeyen muameleler yapılır. Türkler kirli, pis hayvan koğuşlarıyla seyahate mahkûmdurlar. Bir otele inemezler. Taunlular gibi bir binaya hapsolunurlar.” (Tek, 2002: 16)

Demir, milli kimlik arayışında yapılması gereken birçok iş olduğunu belirtir. Bunların en önemlisi ise Türklerin uyandırılmasıdır. Demir'in şahsında idealize edilen milli kimlik için “yaşam demek bir amaca ya da bir ideal kişiye varmak için çaba harcamaktır.” (Adler, 1996: 44) anlayışı hâkimdir. “Türkleri uyandırmak. Lakin her şehirde, her geçtiğim yerde bir ocak kurmak istiyorum. Orada toplanacaklar ben gittikten sonra da benim başladığım işi devam ettirebilirler. Ve bu ocaklar teşekkül ettikçe birbirlerine de bağlı olacaklar. Ve bir gün gelecek, bunlar bütün Türk ili üstüne kurulmuş bir milliyet ağı gibi her tarafın birden tekâmülünü doğuracak.” (Tek, 2002: 40) Bu bilincin oluşturulmasında en önemli şehirlerden birinin İstanbul olduğunu vurgular. Kendisi diğer illerde bu uyanışı oluşturmaya çalışırken geride bıraktığı kişilerden de İstanbul'u uyandırmalarını ister. İstanbul çok önemli olmakla birlikte, uyanışın zor sağlanacağı bir şehirdir. Çünkü İstanbul'da, “kirlenmiş ve eskimiş Bizans'ta milliyet tohumu kolay yetişmeyecek. İstanbul'a o kadar milletler temellük etmişler ki İstanbullu olup da bir milletin evlâdı olmak kabil olmuyor. İşte sizi ona bekçi bırakıyorum. İstanbul'u uyandırınız. Anadolu meselesini ortaya koyunuz ve Türkleri seviniz.” (Tek, 2002: 41)

Demir, Türklük bilincini uyandırmak ve milleti kimlik arayışında hedefe ulaştırmak için, başladığı çalışmalarda çeşitli zorluklarla karşılaşır. Bu zorluklardan birincisi yapımına izin verilmeyen mescittir. Mescit, minaresiyle Müslümanlığı ve Türklüğü gökyüzünde temsil edeceğinden izin verilmez.

Milli kimlik bilincini oluşturma sürecinde Demir sadece dış çevrenin fiziksel dayatmalarıyla değil, kendi duyguları ile de çatışır. Beşeri aşk ile milli duygular arasında kısa bir süre çatışma yaşar. Demir, bu süreci iç dünyasında şu şekilde değerlendirir: “Yenmek lazım! Hayat nedir ki aşk ne olsun? Rüya, gölge! Halbuki beni çalıştıran emel bütün bir istikbal, bütün bir ebediyet temeli! Asırlara saadet hazırlayacak ilahi bir şefkat.” (Tek, 2002: 76) Hiçbir beşeri aşkın, bir millete muhabbet ile bağlanan bir insanın ruhunda galip gelemeyeceğini belirtir. Demir, bu düşünceler doğrultusunda bir ay ve her akşam olmak üzere; işçilerin toplandıkları kirli bir kahveye giderek, masal şeklinde yazılmış basit bir Türk tarihini okuyarak, insanların düşüncelerini şekillendirmeye çalışır. Bu okuma kahvede bulunan insanları yormadan meraklarını uyandırarak, milliyet fikrine yaklaştırır. Bu çalışmaların bir gün Türk milletini serbest ve mesut edeceği, altmış milyonluk bir devletin esir olamayacağı fikrini zihinlere yerleştirir.

Demir, fikirlerini yayma sürecinde idam edilir. Bu olayı Hazine “senin sevgili ve mukaddes mezarın üstüne yemin ederim ki Demir, seni öldürmekle fikrini, emelini, mevcudiyetini öldüremezler...” (Tek, 2002: 127) şeklinde değerlendirerek; ezilen Türk milletinin açtığı yolda ilerleyerek özgürlüğüne kavuşacağını vurgular.

Refik Halid “Çete”de, yabancıların işgaliyle oluşan süreci öne çıkararak çatışmayı verir. Binbaşı Recep ile Nezih arasında geçen konuşmada bu çatışmayı görürüz. Binbaşı Recep’in “Demin, dedi, bir işgal polisi beni caddede şu üniformamla durdurdu, halkın gözü önünde ellerimi yukarı kaldırttı, yanındaki Ermeni tercümanına üstümü arattı.” (Karay, 1999: 50) demesiyle; Nezih, oldukça şaşkın bir halde ne yapacağını şaşırır. “Yüreğinin karaya vuran bir balık gibi, can havliyle çırpındığını bir iki kere döndüğünü, sağa sola vurduğunu, sonunda havasızlıktan boğulduğunu duydu.” (Karay, 1999: 50) Nezih’in bu tavrına Binbaşı Recep tepki gösterir. Kendine gelmesini ve bu durumun geçici olduğunu ve yarının yine bizim olacağını belirtir. Bu tür olaylar batı medeniyetinin işgalci yüzünü görmemizi sağlarken, millî kimlik sürecinin de oluşmasına zemin hazırlar.

“Salon Köşeleri”nde, Şekip Bey ile Miss Lydia arasında yemek saatleri üzerine yapılan konuşmada, batı insanının gerçek yüzünü görürüz. Alaturka ve alafranga saate göre yemek vakitleri üzerine başlayan konuşmada, Lydia’nın “Bütün gece ne yaparsınız, geceyi nasıl geçirirsiniz?” (Ziya, 2004: 77) sorusuna, Şekip Bey “Uyuruz; evet, uyuruz ve süslü düşler görerek hayatımızdan şikâyete zaman bulamayız.” (Ziya, 2004: 77) cevabını verir. Lydia bu cevap karşısında “Tebrike layıksınız!... Uzun yaşayınız, mutlu olunuz,... Ve... Uyuyunuz, Her zaman uyuyunuz, daima uyuyunuz...” (Ziya, 2004: 78) sözleriyle batı insanının gerçek yüzünü belirginleştirir. Batı, insanımızın ilim ve fen noktasında gerçekleri görmesini istemeyen, batılılaşmayı yanlış algılamamızdan dolayı memnun olan ve bu yanlış algılama uykusunun sürekli olmasını arzulayan bir yapıya sahiptir.

Batılılaşmayla görülen, yeni yaşamın temsilcilerinden olan Şekip, millî kimlik-batı çatışmasını yaşar. Batılı yaşamın eğlence hayatına önem veren Şekip, bu yaşamdan sıyrılarak millî sürece yönelir. Şekip, Lydia’ya âşık olmasına rağmen evlilik sürecinde Türklük gururuna laf getirmemek için “hayır” kararını verir. Mevcut olan hiçbir şeyin Türklük gururundan önemli olmadığını vurgular. Şekip, kararıyla batılı yaşamda kimliğini arayan, Türk gencinin temsilcisidir. Yanlış batılılaşmayla gelen çizginin, birçok kırılma noktasını gördüğümüz, II. Meşrutiyet sonrası yer alan kahramanlardan biridir.

“Osmanlılığı, Türklük gururunun her yerde olduğu gibi bütün şan ve şerefiyle muzaffer ve galip çıkarmak lazım geleceği düşüncesi aşkıma üstün geldi ve o dakikadan itibaren yüce bir amaca hizmet etmek arzusuyla doldum... Aşk ve aşk gibi geçici, unutulmuş ardı sıra bozgunlar, yaralar, pişmanlıklar bırakan duygulara boyun eğip, çocukça hareket edecek yerde bütün o hayalciliği bir tarafa bırakarak toplum içinde Türklük duygusunun bir vahşet örneği değil bir değer olduğunu düşünmeye başladım. Türklerin de uygar bir millet olduğunu bir İngiliz kızına, bir İngiliz ailesine karşı kanıtlamak gerektiğini düşünerek derhal hareket şeklimi değiştirdim. Zavallı aşkıma, bütün o yeni umutlarımı kendi elimle gömmeye, Türklüğün şerefi adına kalbimi mahkûm etmeye karar verdim.” (Ziya, 2004: 135)

Yakup Kadri’nin “Kıralık Konak” romanında, Seniha yaşayışı ve Avrupa’ya kaçıışı ile batı medeniyetini; Hakkı Celis, değişen bakış açısıyla doğuyu temsil etmektedir. Hakkı Celis, önce şair kişiliğiyle öne çıkar. Şairliğe olan merakı değişime uğrayınca; bu merak, vatanın içinde bulunduğu kötü durumu düşünme ve askere giderek vatan için savaşıma fikrine yönelir. Hakkı Celis, “kendi gözleriyle görmek isteyen, kendi kendisi olarak isteyen, kendi yolunu arayan, ancak kendi hayatına yön verebilen insan, “ben istiyorum” (Kuçuradi, 1999: 25) diyen insanın değişim sürecini yansıtır. Hakkı Celis, vatanın içinde bulunduğu kötü durumdan dolayı, batı hayranı şairlikten

vazgeçerek milli kimliğe dönüşü yaşar. “Savaşa insani açıdan meşrutiyet kazandıran ilke “kahramanlık”tır. Savaş, insanın içinde saklı duran kahramanın uyanması için bir fırsattır.(...) İnsanın bir kahraman olma mecburiyetiyle karşı karşıya kaldığı an isterse dünya hayatının en son dakikası olsun, şehirlerin tek düze hay huyu içinde tüketilmiş ömrün bütün geri kalanından daha kıymetlidir ve terazide daha ağır basar.” (Evola ve Guenon, 2003: 9)

“Ölüm adamı olmak ne demektir? Ölüm adamı etrafına ölüm saçana mı yoksa ölüme doğru gidene, ya da ölmeye mahkûm olana mı denilirdi? Hakkı Celis, bunların her ikisi değil miydi? Birkaç zamandan beri ya ölmeye ya öldürmeye hazırlanmıyor muydu? Bu önü parlak düğmeli, yakası işlemeli veston, bu belindeki kemer, bu bacaklarını sıkan dolaklar ne içindi? Nereye gitmek içindi? Biraz sonra omzuna neden bir silah yüklenecekti? Birkaç zamandan beri, memleketin havasında, ağızdan ağza dolaşan pek mebzul bir söz, şimdi, onun nazarında ulvi bir belâgat alıyordu; Hakkı Celis ancak, şimdi, kaç zamandan beri halkın: “Ya gazi, ya şehit!” diye bağırırlarının mânasını anlıyordu. Ya gazi, ya şehit! Evet, kendisi de bunlardan biri olmak için hazırlanıyordu.” (Karaosmanoğlu, 2000: 152)

Hakkı Celis, milli kimliğe dönüş sürecinde, Avrupa taklidi şair görünümünden ve düşüncelerinden nefret eder. Çarpışan yiğit bir Türk askerinin, taklit kokan bu şairden daha ulvi olduğunu belirtir. Hazırlanıldığı savaşta küçük bir zabıt olmak, eski orduların başında bir serdar olmaktan daha önemlidir. Çünkü bu savaşta ülkenin durumu kötüdür ve bu savaş bir dünya savaşıdır. Bu düşünceler Hakkı Celis’te var olan idealist ruhu belirginleştirir. “Her büyük idealist insanlık amacına ancak vatan yolundan gitmiş; hakikati soyut idealde ve kör gerçeklikte değil, ideal ile gerçekliğin, insanıyetle vatanın birliğinde bulmuştur.” (Ülken, 1998: 86) Hakkı Celis, şair olan eski kimliğinden nefret ederek, idealist insan olmaya yönelir.

“Ve ilk defa olarak şair Hakkı Celis’e karşı kalbinde bir nefret uyandı. Loş bir odada saatlerce Verlaine şiirlerini inşat eden ve yamru yumru bir kalemlle kirli bir kâğıt üstünde birtakım topal mısralar sıralayan o cılız, o solgun çocuk neydi? Bu genç askerinin topukları demir çivili çarıklarla tırmanmaya hazırlandığı sarp, yüksek ve tehlikeli tepenin yanında, bu solgun benizli çocuğun çıkmak istediği serin ve gölgeli yokuş ne adi bir yerdi!” (Karaosmanoğlu, 1980: 153)

Hakkı Celis, bu düşüncelerle milli kimliğe yönelir. Fakat Seniha, Faik ve Naim Efendi gibi şahısların yaşamları Hakkı Celis’e çelişkiler yaşatır. “Millet, ona bazen kilometrelerce toprak üzerinde yığılmış bir kocaman ceset halinde göründü.” (Karaosmanoğlu, 1980: 174) Bir an cepheye gidişini anlamsız bulan Hakkı Celis, bu müthiş fikir ve bu korkunç şüphe ile bir hafta sonra Çanakkale’ye sevk edileceğini düşünür. “Evet, bu genç adam, istemeyerek, bilmeyerek, Naim Efendi hıçkırıklarında devam etsin ve Seniha Almanyalı, Avusturyalı zabıtlarla rahat rahat çay ziyafetleri verebilsin diye, bir hafta sonra Çanakkale’ye, hayatına doymadan ölüme gidecekti!” (Karaosmanoğlu, 1980: 174) Hakkı Celis, bu yaşamların verdiği düşünceyle, milleti değerlendirmez. Etrafında gördüğü türbeler, sebiller, camiler ve bu mekânların verdiği duygular ile milleti tekrar değerlendirir. Millet denilen unsurun Naim Efendi gibi fosillerden, Faik ve Seniha gibi sefil mahlûklardan ibaret olmadığını düşünür. Başlayan oluşum ve verilen mücadele, millet içerisindeki bu pisliklerin ve aynı zamanda geleneksel yapıya zarar veren batılı zihniyetin yok edilmesidir. Hakkı Celis’in bu düşünceleri milli kimlik-batı çatışmasını belirginleştirir.

Bu çatışmanın son perdesi vatan uğrunda şehit olmaktır. Hakkı Celis, sevk edildiği cephede şehit olur ve büyük emeline ulaşır.

Halide Edip'in "Mev'ut Hüküm" romanında, Sara ile Kasım arasında millî kimlik-batı çatışmasını görmekteyiz. Kasım, yeni evlenmesine rağmen savaş çıkınca cepheye koşar. Edirne işgal altındadır ve bu işgal bitene kadar Kasım, Edirne'de kalır. Sara, Kasım'ın gidişine anlam veremez. Çünkü Sara, Kasım'da "milliyet üzerine kurulmuş bir insaniyetçilik" (Adivar, 1968: 144) tasarlamamıştır. "Ortak kimlik ya da biz kimliği, 'biz'i kuran ve taşıyan bireylerin dışında yoktur. Sadece bireysel bilgi ve bilincin ürünüdür." (Assmann, 2001: 131) Kasım'ın millî duyguları Sara için bir anlam ifade etmediğinden; Sara, Kasım'ın davranışlarını anlamlandırmada sıkıntılar yaşar. Sıkıntılarının temelinde, doğu-batı insanının olayları farklı açıdan değerlendirmesi en önemli etkidir.

SONUÇ

Bu çalışmada tespit ettiğimiz çatışma unsurları, genel olarak batılılaşmanın yanlış algılanmasından kaynaklanır. Avrupa'nın yaşamına bilinçsizce yönelen birey, yeni yaşamın getirdikleri ile eskinin alışagelmış hayatı ve değer yargıları arasında kalışıyla çatışmayı yaşar. Değişim, özellikle düşünce düzeyinde ve sosyal yaşamda görülür. Dil kullanımı, fikrîsel değişim süreci, toplumdaki sosyal olayların değerlendirilmesi, eğlence hayatı, kılık-kıyafet, ülkenin korunması ve kalkındırılması gibi birçok konuda çatışma belirginleşir.

Toplumun kültürel yapısında ve yaşantısında değişimler yaratan batılılaşma sürecinin kırılma noktaları, bireyi davranışlarını ve fikirlerini yeniden değerlendirmeye sevk eder. Yanlışlıkların farkına varan ve batının gerçek yüzünü gören birey, millî kimlik kaygısı yaşar. Bu kaygı en net biçimde dönemin romanlarında yer alır. Özellikle düşünce dünyasında ve davranışlarda görülen bu değişim, yaşamın her alanına yansarak bilinçlenen bir toplumun oluşmasını sağlar. Bu bilinçlenme, Kurtuluş Savaşı'nın arka planının oluşmasına ve bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlar.

KAYNAKLAR

- Adivar, H. E. (1968). *Mev'ut Hüküm*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____. (1973a). *Raik'in Annesi*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____. (1973b). *Yeni Turan*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____. (1973c). *Seviyye Talip*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Adler, A. (1996). *Yaşama Sanatı*. Çev., Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek*. Çev., Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Evola, J.-Guenon, R. (2003). *Savaş Metafiziği ve Sembolik Silahlar*. Çev., Atilla Ataman, Mustafa Tahranlı, İsmail Taşpınar. İstanbul: İnsan Yayınları.
- From, E. (1994). *Kendini Savunan İnsan*. Çev., Necla Arat. İstanbul: Say Yayınları.
- Geçtan, E. (1999). *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guenon, R. (1990). *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri*. İstanbul: İz Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1967). *Cadı*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____. (1990). *Şırpsevdî*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____. (2005). *Hayattan Sayfalar*. İstanbul: Özgür Yayınları.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1980). *Bir Sürgün*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- _____. (2000). *Kıralık Konak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karay, R. H. (1999). *Çete*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- _____. (1999). *İstanbul'un Bir Yüzü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kodaman, B. (2005). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çağdaşlaşma Sorunları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 149-158.
- Kuçuradi, İ. (1999). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Pearson, C. S. (2003). *İçimizdeki Kahraman*. Çev., Semra Ayanbaşı. İstanbul: Akaşa Yayınları.
- Rauf, M. (2006). *Genç Kız Kalbi*. Ankara: Elips Kitap. No:285.
- Safa, P. (1989). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tek, M. F. (2002). *Aydemir*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1998). *İnsani Vatanseverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ziya, S. (2004). *Salon Köşelerinde*. İstanbul: Klas Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (2002). *Sisli Geceler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.